

พุทธบริหารการศึกษากับการพัฒนาการศึกษาไทย

รศ. ดร.สมศักดิ์ บุญปู

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

บทนำ

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาและผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้คนไทยและสังคมไทยมีลักษณะวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยมมากขึ้น ค่านิยมของสังคมที่มีในอดีต เช่น ความสันโดษ การพึ่งตนเอง ความเอื้อเฟื้อที่มีต่อกันลดลงและจากการที่โครงสร้างเศรษฐกิจของไทยเปลี่ยนจากภาคการเกษตรกรรมมาเป็นภาคอุตสาหกรรมและบริการ ทำให้สังคมเปลี่ยนจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ประกอบกับภาวะเจริญพันธุ์ที่ลดลงส่งผลทำให้โครงสร้างของครอบครัวมีขนาดเล็กลง นอกจากนี้ความจำเป็นในการดิ้นรนของการเลี้ยงชีพของประชาชนทำให้ความผูกพันหรือความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวชุมชนชนเลือนรางลง ความเมตตาและความเอื้ออาทรที่มีต่อกันลดลง แนวโน้มที่เด็กและผู้สูงอายุจะถูกทอดทิ้งมีมากขึ้นก่อให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านจิตใจและปัญหาสังคมตามมา^๑ พุทธศาสนาเป็นประดุกแก้วมณีที่มีค่าทางปัญญาของสังคมไทยมาเป็นเวลานาน ที่ผ่านมามสังคมไทยหันไปยึดกับกระแสวัตถุนิยม หรือบริโภคนิยม จากที่เคยถือหลักไม่เบียดเบียน เน้นเรื่องการทำทาน มีการพัฒนาจิตจนหลุดพ้นจากความเห็นแก่ตัว มีความสันโดษ คนไทยกลับทอดทิ้งการศึกษาที่ดีแบบนี้ หันไปนิยมกระแสวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีด้วยโลหะจรีด โมหะจรีด ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ซึ่งตีชิงเด่น เกิดการทำลาย ทำให้เกิดวิกฤตทั้งสังคมไทยและวิกฤตไปทั่วโลก การศึกษาในปัจจุบัน ประเวศ วัสี เห็นว่า “เป็นการศึกษาแบบแยกส่วน” คือ การศึกษาอย่างหนึ่ง ชีวิตก็อย่างหนึ่ง เพราะการศึกษาที่รับเอาวิชาเป็นตัวตั้งไม่ได้เอาชีวิตเป็นตัวตั้ง ทอดทิ้งชีวิต เป็นการเรียนรู้เฉพาะเรื่องข้างนอก ไม่มีการเรียนรู้ตัวเองตรง

^๑ สมพร สุทัศน์ย์, การทดสอบทางจิตวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๔๓.

ข้ามกับการศึกษาในทางพระพุทธศาสนาเพราะพระพุทธศาสนาจะไม่คิดแบบแยกส่วนเป็นการคิดแบบเชื่อมโยงถึงกันและกันได้อย่างมีหลักการตลอด บทความนี้มุ่งอธิบายถึงแนวคิดการบริหารการศึกษาโดยความเป็นองค์รวมและเชื่อมโยงซึ่งเป็นชุดความคิดที่สามารถนำมาประยุกต์ให้สอดคล้องกับการศึกษาในสังคมไทยปัจจุบันได้

ความหมายของการศึกษา

ความหมายของการศึกษานั้น มีนักวิชาการ นักการศึกษาได้ให้นิยามความหมายไว้หลายประการ เช่น พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า คำว่า “การศึกษา” นี้ เคยพูดกันมาบ้างแล้วว่า เรายังมีความเข้าใจผิดกันอยู่มาก ว่าการศึกษาหมายถึงอะไรที่มันผิวเผินเกินไป ยังไม่ใช่การศึกษา ส่วนมากก็มักจะหมายถึงการเรียนหนังสืออะไรๆ รวมอยู่ในการเรียนหนังสือเป็นการศึกษา เรียนในโรงเรียนหรือในสถานที่เรียนด้วยตำราเรียน แล้วก็จำได้ แล้วก็พอจะคิดเป็นบ้างจากแนวที่ได้เรียนมาแล้ว แล้วก็เรียกว่าการศึกษา และยังมีจุดมุ่งหมายที่ไม่ถูกต้องตามที่มนุษย์ควรจะมี คำว่า “การศึกษา” นี้ ในภาษาศาสนา หมายถึง การประพฤติ หรือการปฏิบัติ หรือการกระทำ ไม่ได้หมายถึงการเล่าเรียนโดยส่วนเดียว คำว่า “ปริยัติ” นี้ก็เป็นการศึกษา แต่ไม่ถูกต้อง ไม่สมบูรณ์ คำว่า “ปฏิบัติ” นั้นเป็นคำที่ถูกต้องและสมบูรณ์ สำหรับคำว่า การศึกษา ลึกซึ้ง คือ ลึกซึ้ง ในภาษาบาลี หรือ ลึกซึ้ง ในภาษาสันสกฤต หรือศึกษาในภาษาไทย ๓ คำนี้มันก็คำเดียวกัน ถอดรูปออกมาได้ว่า สะ คำหนึ่ง แล้วก็ อิกขะ โดยบาลีว่า อิกข หรือโดยสันสกฤตว่า อิกษ มันประกอบขึ้นด้วยคำ ๒ คำคือ สะ กับ อิกขะ อิกขะ แปลว่า เห็น สะ นั้นแปลว่า เอง แต่ เอง ในหลายๆ ความหมาย คือ ทำด้วยตนเอง ทำเพื่อตนเอง ทำในตนเอง ทำแก่ตนเอง อะไรก็ได้ ใช้คำว่า เอง อิกขะ นี้แปลว่า เห็น ไม่ได้แปลว่า ดูเฉยๆ เพราะว่า การดูนั้น บางทีก็ไม่เห็น ต้องเป็นการดูที่ถูกต้องแล้วเห็น เมื่อเห็นแล้วจึงจะเรียกว่าเห็น มันรวมกันอยู่ คำว่า ดู กับ เห็น นี้ จึงยอมให้ไปด้วยกันว่า มีทั้งดูและทั้งเห็น แต่สำเร็จประโยชน์ต่อเมื่อเห็น^๒ พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษามาจากภาษาบาลีว่า ลึกซึ้ง คำว่า ลึกซึ้ง มีรากศัพท์ว่า ลึกซึ้ง หมายถึง วิชฺโชปาทาน แปลว่า การ

^๒ ดูรายละเอียดใน พุทธทาสภิกขุ, คู่มือการศึกษาพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๔), หน้า ๔-๖.

แสวงหาวิชา ส่วนคำว่า วิชา หมายถึง ความรู้สภาวะแท้จริงของสิ่งทั้งหลาย ดังนั้น วิชา หรือศึกษา จึงหมายถึงการแสวงหาวิชาหรือความรู้แจ้ง ซึ่งก็คือปัญญานั้นเอง นั่นคือ การศึกษาเป็นกระบวนการแสวงหาปัญญาและกำจัดอวิชชาไปพร้อมกัน^๓ **สาโรช บัวศรี** ให้ความหมายของศึกษาว่า การศึกษาคือการพัฒนาขั้น ๕ เพื่อว่า โลภะ โทสะ โมหะ จะได้ลดน้อยถอยไป หรือว่าหมดไปในที่สุด และได้บรรลุชีวิตที่ดี^๔ **สุมน อมรวิวัฒน์** ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษาคือชีวิต และชีวิตคือการศึกษา การศึกษา หมายถึง การสั่งสอน การฝึกหัด ฝึกปรี้อ ฝึกฝน อบรมบ่มนิสัย โดยมีผู้เรียน คือ ลูกหลานในครอบครัว ผู้สอน คือ พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย วงศาคณาญาติ^๕ จะเห็นได้ว่าความหมายของการศึกษานั้นเป็นเรื่องของชีวิต เป็นการเรียนรู้เพื่ออบรมขัดเกลาตนเองอย่างต่อเนื่องเป็นการรู้การเห็นเพื่อขัดเกลาความไม่ดีต่างๆ ในจิตใจจนให้เกิดปัญญาการเห็นแจ้งภายในจิตใจตน

ความสำคัญของการศึกษา

ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาไว้ว่า การศึกษาเป็นเรื่องที่ใหญ่มาก ควรจะเป็นพลังที่สำคัญที่สุดของชาติ เพื่อทุกคนและทุกเรื่อง (Education For All) ทุกภาค ส่วนของสังคมต้องทุ่มเทเพื่อการศึกษา (All For Education) ไม่ใช่เรื่องของโรงเรียนและครูเท่านั้น และการศึกษาต้องสามารถแก้ปัญหาทั้งหลายทั้งปวง มีความยากจนเป็นอาทิ ซึ่งกล่าวเป็นสำนวนว่า การศึกษาเป็นยารักษาทุกโรค (Education Cure All) การศึกษาจึงเป็นเรื่องที่ใหญ่มาก แต่เราไปลดทอนให้เหลือเล็กน้อย ว่าการศึกษาเป็นเรื่องของการท่องตำรา และ การศึกษาเป็นเรื่องของครูในโรงเรียนเท่านั้น กลายเป็นการกักขังการศึกษาไว้ในห้องสี่เหลี่ยม

^๓ ดูรายละเอียดใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ขอบฟ้าแห่งความรู้**, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

^๔ ดูรายละเอียดใน **สาโรช บัวศรี** บทความเรื่อง **“ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์”** ใน ชม ภูมิภาค (บรรณาธิการ), **“การศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา เล่ม ๑**, (กรุงเทพฯ : ศิลปสนองการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๓๔๘.

^๕ ดูรายละเอียดใน **สุมน อมรวิวัฒน์**, **หลักสูตรทางการศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรม**, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๓๗.

แคบๆ และท่องบ่นวิชากันอยู่แค่นั้น แทนที่จะเป็นการเรียนรู้ในการปฏิบัติการจริงร่วมกัน ของคนทั้งมวลในพื้นที่อันกว้างขวางของชีวิตและสังคม^๖ องค์การสหประชาชาติ (United Nations : UN) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาไว้ในแผนปฏิบัติการที่ ๒๑ (Agenda ๒๑) ในข้อความของบทที่ ๓๖ ไว้ว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญของการเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน การศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียน จะต้องมีความมุ่งหมายในการเปลี่ยนทัศนคติของคนเพื่อให้มีความตระหนักในปัญหาที่เกิดจากการพัฒนา มีทักษะและพฤติกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยบูรณาการในทุกสายวิชา^๗ ส่วนองค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาไว้ว่า การศึกษาเป็นความหวังที่ดีที่สุดของมนุษยชาติในการบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่การศึกษาไม่ได้หมายถึงการศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนเท่านั้น การศึกษามีความหมายรวมถึงการศึกษาตามอัธยาศัยหรือการเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการทั้งหลาย ที่สามารถเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวันทั้งที่บ้านและชุมชนในวงกว้าง^๘ เมื่อพิจารณาความสำคัญของการศึกษาในความเป็นองค์รวมจะพบว่าการศึกษาเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่จะช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของมนุษยชาติให้มีความสงบสุขร่มเย็น เป็นการพัฒนาทั้งในแง่ของตนเองและสังคมโดยรวมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข

พุทธบริหารการศึกษา : แนวคิดเพื่อพัฒนาการศึกษาไทย

ในทัศนะของพระพุทธศาสนานั้น เห็นว่า การศึกษา (Education) คือ กระบวนการพัฒนาชีวิต เป็นทั้งตัวพัฒนาเพื่อมนุษย์จะได้มีโอกาสสิ่งดีสูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้ เป็นทั้งเครื่องมือสำหรับพัฒนา กล่าวคือเป็นการพัฒนาบุคคลขึ้นโดยพัฒนาตัวคนทั้งตัวหรือชีวิตทั้งชีวิตส่วนที่เป็น

^๖ ดูรายละเอียดใน ประเวศ วะสี, ระบบการศึกษา ที่แก้ความทุกข์ยากของคนทั้งแผ่นดิน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม : พิสิทธ์เซ็นเตอร์, ๒๕๕๔), หน้า ๓๕.

^๗ ดูรายละเอียดใน องค์การสหประชาชาติ อ้างใน พฤทธิ ศิริบริกรมพิทักษ์, การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : พื้นฐานการศึกษาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: ไทยสัมพันธ์, ๒๕๕๕), หน้า ๓๙.

^๘ ดูรายละเอียดใน ยูเนสโก (UNESCO), อ้างใน พฤทธิ ศิริบริกรมพิทักษ์, การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน: พื้นฐานการศึกษาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม, หน้า ๔๐.

ตัวพัฒนาคือการศึกษาเมื่อผู้เรียนมีการศึกษาแล้ว ก็จะเอาคุณสมบัติหรือกิจกรรมที่ได้จากการศึกษานั้นไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตและสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ การศึกษาก็เลยกลายเป็นเครื่องมือในการพัฒนา ซึ่งตรงกับหลักศาสนาที่มุ่งอบรมให้คนพัฒนา และตั้งอยู่ในคุณธรรมความดีการศึกษาช่วยพัฒนาคนให้มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ทำให้รู้จักคิด รู้จักแยกแยะสิ่งที่มีประโยชน์และไม่มีประโยชน์ สิ่งไหนควรทำ สิ่งไหนไม่ควรทำ ทั้งนี้ ต้องอาศัยการจัดการศึกษาที่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ ตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยจัดกระบวนการเรียนการสอนให้ถูกวิธี การศึกษาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาคนให้เป็นการพัฒนาคนที่มีคุณภาพ โดยอาศัยการเรียนการสอนที่มีระบบแบบแผนถูกวิธีเป็นเครื่องมือการเรียนการสอน ซึ่งในศาสตร์ด้านการบริหารการศึกษามีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ ๗ ประการ คือ^๙ (๑) ครูผู้สอน (๒) ผู้เรียน (๓) หลักสูตร (๔) วิธีสอน (๕) วัตถุประสงค์ของการเรียน (๖) สื่อการสอน (๗) การประเมินผล ซึ่งแนวคิดการจัดการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญที่กระบวนการเรียนรู้ เพื่อสร้างความรู้ระดับต่างๆ ให้เกิดขึ้น รู้สัจจะต่างๆ เมื่อรู้แล้วจะได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีและสร้างสรรค์ในตัวเอง ในคนอื่นและในสังคม ตามหลักพระพุทธศาสนา คนเราเกิดมาเพื่อเรียนรู้ รู้แล้วจะได้ไม่ต้องเกิดอีก เพราะการเกิดอีกซ้ำๆ ซากๆ เป็นทุกข์ รู้ต่ำเกิดมาก รู้สูงเกิดน้อย รู้สูงสุดไม่เกิดเลย โลกคือโรงเรียน ทุกคนคือครู ทุกสิ่งคือบทเรียน^{๑๐} นอกจากนี้การจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนานั้นยังมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์โดยการฝึกฝนอบรมพัฒนาจิตใจให้เจริญขึ้น ส่วนวิธีการหรือหลักการจัดการศึกษานั้น ในพระพุทธศาสนาได้ดำเนินการแบบบูรณาการหรือเป็นไปตามขั้นตอนอย่างมีระบบ จึงกล่าวได้ว่าการศึกษาในพระพุทธศาสนานั้นเป็นกระบวนการแก้ปัญหาเพื่อขจัดทุกข์ให้หมดสิ้นไปโดยมุ่งแก้ปัญหาด้านพฤติกรรมยกระดับอารมณ์ให้ปกติ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่อาจแสวงหาได้จากตำราแต่อาศัยการปฏิบัติการฝึกอบรมตัวเองเพื่อเปลี่ยนคุณภาพด้านอารมณ์ให้มีความมั่นคง คือสามารถควบคุมได้ส่วนความรู้ทางวิชาการช่วยให้เกิดประโยชน์ในการนำไปแก้ปัญหาต่างๆ และประกอบอาชีพ ความประพฤติดช่วยควบคุมตัวเองไม่ให้เป็นอันตราย

^๙ ลำพอง บุญช่วย, การสอนเชิงระบบ, (ปทุมธานี : วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์, ๒๕๓๐), หน้า ๑.

^{๑๐} แสง จันทร์งาม, วิธีสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๔.

ต่อสังคมให้มีความเสียสละเห็นอกเห็นใจผู้อื่นส่วนความซาบซึ้งในความงามหรือศิลปะนั้นช่วยให้บุคคลมีอารมณ์สุนทรีย์มองโลกในแง่ดีมีอารมณ์แจ่มใสมั่นคงคนคนนั้นก็จะเป็นคนที่สมบูรณ์ พระพุทธศาสนาใช้คำว่า “เป็นมงคล” คือ ทำให้เกิดความเจริญได้^{๑๑}

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา ที่นำเอาการศึกษาเข้ามาเป็นสาระสำคัญ เป็นเนื้อแท้ของการดำเนินชีวิตและทำให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นการศึกษา ลึกซึ้งหรือการศึกษาแปลว่าการฝึกฝนพัฒนา การฝึกฝนพัฒนาตนนั้นอิงอาศัยความเชื่อที่ว่ามนุษย์มีศักยภาพที่พัฒนาได้หรือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐได้ด้วยการฝึกฝนพัฒนา เมื่อฝึกฝนพัฒนาด้วยไตรสิกขาให้ชีวิตดำเนินตามวิถีแห่งมรรคในที่สุดก็จะบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตที่ดั่งงามเป็นสัตว์ประเสริฐมีคุณสมบัติที่บริบูรณ์ มีทั้งปัญญาที่หยั่งรู้สัจธรรมเป็นอิสระดำเนินชีวิตด้วยสันติสุขและน้อมชีวิตของตนออกไปเพื่อประโยชน์สุขและอิสรภาพของเพื่อนร่วมโลก^{๑๒} การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดั่งงามถูกต้องทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็น มรรค เป็นทางดำเนินชีวิต หรือ วิถีชีวิตที่ถูกต้องดั่งงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน คือ ลึกซึ้ง เมื่อมองในแง่ปริยัติก็เป็นที่ อริยมรรค คือ วิถีชีวิตอันประเสริฐเมื่อเป็นมรรค ก็ดำเนินก้าวหน้าไปสู่จุดหมาย โดยกำจัดสมุทัยให้หมดไป ช่วยให้เราใช้ชีวิตที่พึ่งพาวิชา ตัณหา อุปาทานน้อยลงไป ไม่อยู่ใต้อำนาจครอบงำของมัน พร้อมกับที่เรามีปัญญาเพิ่มขึ้นและดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้น ทุกข์ก็น้อยลงไป สุขจะมากขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งในที่สุดพอสมุทัยหมด ทุกข์ก็หมด ก็บรรลุเป้าหมายเป็นนิโรธโดยสมบูรณ์^{๑๓} ศิลปสมาธิ ปัญญา เป็นการรวมตัวของมรรคมืองค์ ๘ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชาวพุทธและเป็นทางสายกลาง ดำเนินการดับทุกข์ เพื่อสุขอันสมบูรณ์มนุษย์ต้องการพ้นทุกข์กันทุกคน แต่ไม่รู้ทางเขาจะพ้นทุกข์ไปได้อย่างไร เมื่อรู้ทางอันถูกต้องและดำเนินการตามทางนั้น ทุกข์จะลดลง ทุกข์ลดลงมากเท่าใด สุขก็เพิ่มมากขึ้นตามสัดส่วน โดยนัยนี้เราไม่ต้องแสวงหาความสุขก็ได้ เพียงแต่ทำอย่างไรให้ทุกข์ลดลงก็พอแล้ว ชีวิตจะดำเนินสู่ความสะอาด สงบและสว่างไสวได้เห็นความงามแห่งชีวิตซึ่งมีศิลปะ

^{๑๑} สนิท ศรีสำแดง, **พุทธศาสนากับการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: นีลนาราการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๗๐.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **ทศวรรษธรรมที่ศรัทธาธรรมปิฎก**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๗๑.

^{๑๓} พุทธทาสภิกขุ, **อริยสัจจากพระโอษฐ์ภาคต้น**, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๓๗), หน้า ๖๖.

สมาธิ ปัญญาเป็นเครื่องประดับอันล้ำเลิศ เราจะรู้สึกชีวิตมีค่ามากขึ้นเมื่อมีธรรมเพิ่มขึ้น คุณค่าทางวัตถุเป็นสิ่งที่เจือด้วยอันตราย แต่คุณค่าทางธรรมเป็นคุณค่าที่บริสุทธิ์และปลอดภัย^{๑๔} การพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขานี้ นอกจากแนวคิดเรื่องไตรสิกขาแล้วยังมีแนวคิดอื่นๆ อีกมากมายที่ควรนำมาประยุกต์ใช้ในวงการศึกษาไทยได้แก่ หลักสิกขา ๓ หลักปัญญา ๓ หลักปรโตโมสะ หลักโยนิโสมนสิการ หลักสังฆธรรม ๓ หลักปัญญา ๓ หลักชั้นธ ๕ หลักสัปปายะ ๗ หลักปัญญาวุฒิธรรม ๔ หลักกัลยาณมิตร หลักจริต ๖ วิธีการเทศนา ๕ หลักประโยชน์ ๓ หลักภavana ๔ เป็นต้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่นักวิชาการทางด้านการศึกษาควรที่จะนำหลักการดังกล่าวไปออกแบบให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของการจัดการศึกษาทั้งในแง่ของครูผู้สอน ผู้เรียน หลักสูตร วิธีสอน วัตถุประสงค์ของการเรียน สื่อการสอน การประเมินผลเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการจัดการศึกษาได้อย่างแท้จริงและสอดคล้องกับบริบทของสังคมประชาคมอาเซียน และสังคมโลกต่อไปทั้งนี้จะเป็นความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาและสังคมสมดังคำกล่าวที่ว่า “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา หรืออาจกล่าวอีกนัยว่า เป็นศาสนาแห่งการเสขบุคคล คือบุคคลที่ต้องศึกษาจนกว่าจะเข้าถึงความเป็นอเสขบุคคล คือบุคคลที่ไม่ต้องศึกษาอีกต่อไป”

^{๑๔} วคิน อินทสระ, ศิล สมาธิ ปัญญา หลักการศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๙๑.

เอกสารอ้างอิง

ประเวศ วะสี. ระบบการศึกษา ที่แก้ความทุกข์ยากของคนทั้งแผ่นดิน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นครปฐม : ฟิลิกส์เซ็นเตอร์, ๒๕๕๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ขอบฟ้าแห่งความรู้. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, ๒๕๔๐.

พุทธทาสภิกขุ. คู่มือการศึกษาพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๔.

พุทธทาสภิกขุ. อริยสัจจากพระโอษฐ์ภาคต้น. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๓๗.

ลำพอง บุญช่วย. การสอนเชิงระบบ. ปทุมธานี : วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาจกรณ, ๒๕๓๐

สนิท ศรีสำแดง. พุทธศาสนากับการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: นีลนารากการพิมพ์, ๒๕๓๔

สมพร สุทัศน์ีย์. การทดสอบทางจิตวิทยา. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔

สาโรช บัวศรี. “ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์” ใน ชม ภูมิภาค (บรรณาธิการ),

“การศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา เล่ม ๑. กรุงเทพฯ :

ศิลปสนองการพิมพ์, ๒๕๓๑.

สุนน อมรวิวัฒน์. หลักสูตรทางการศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรม. นนทบุรี : โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๔

แสง จันทรงาม. วิธีสอนของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.